

OPKOMST EN NEERGANG VAN HET FRANS IN NEDERLAND

De woordspeelse titel *Bon ton of boring?* lijkt een lichtvoetig boek aan te kondigen, en nergens wordt in deze handelsuitgave expliciet gemeld dat het om een proefschrift gaat, maar dat is het wel degelijk. Op 12 januari 2018 verdedigde Marjolijn Voogel het aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

Zoals het in een proefschrift hoort, bevat het eerste hoofdstuk het theoretische kader met positionering in het onderwijssociologische veld; hier vallen vaak de namen Bourdieu, Heilbron en De Swaan. De volgende twee hoofdstukken schetsen de opkomst van het Frans in de Lage Landen vanaf de middeleeuwen met als hoogtepunt de achttiende eeuw, en de neergang vanaf de Frans-Bataafse tijd met in de negentiende eeuw een groeiende afkeer van 'verfransing'. Het onderwijs van het Frans en de positie van Franse publicaties in de uitgeverij worden telkens extra belicht. De volgende vier hoofdstukken, *pièces de résistance* van de studie, behandelen de positie van Frankrijk en het Frans na 1945 in Nederland, respectievelijk op politiek en cultureel gebied (hoofdstuk 4), in het (talen)onderwijs op beleidsniveau (hoofdstuk 5) en vanuit het perspectief van docenten (hoofdstuk 6) en in de uitgeverij (hoofdstuk 7).

De auteur windt er geen doekjes om: het hoogtepunt van de Franse glorie is al lang voorbij, de neergang zette in vanaf de nederlaag van Napoleon, twee eeuwen geleden. Was het Frans daarvoor nog het 'Latijn van de moderne tijd', daarna verschoof het zwaartepunt naar het Nederlands, dat de nationale staat moest binden, en naar het Duits en het Engels als talen van wetenschap, handel en internationale politiek. Het onderwijs ijld na en handhaafde nog lang het Frans in de koppositie, maar de afkalving begon ook daar

al lang geleden. Markant moment was de afschaffing van kennis van het Frans als toelatingseis voor de hbs in 1919 – in zekere zin het startpunt van het activisme voor het schoolvak Frans.

Brengt Voogel dat honderdjarige activisme de doodssteek toe door haar koele beschrijving en documentatie van het hele proces van opkomst en neergang? Is de hegemonie van het Engels onstuitbaar en de strijd voor het schoolvak Frans een verloren zaak? In haar slothoofdstuk ‘Conclusie: Frans in Nederland, cool of passé?’ houdt de auteur zich op de vlakke. Ze wijst op het schoolvak Duits, dat net als Frans onder de dominantie van het Engels te lijden heeft, maar ‘in mindere mate en op een heel andere wijze dan het Frans’ (p. 212). Naast de diverse studies over de Nederlands–Duitse verhoudingen beveelt ze nader onderzoek naar de positie van de Duitse taal aan.

Terwijl de hegemonie van het Engels zich versterkt, klinken ook tegengeluiden, die doen denken aan de door Voogel beschreven afkeerreacties tegen de ‘verfransing’ in de negentiende eeuw. Maar zij zet vraagtekens bij campagnes die het Frans willen promoten als een wereldtaal die zich kan meten met het Engels. Ook is de tijd voorbij dat Frans gepositioneerd kon worden als taal ‘des gens cultivés’ (p. 213). Hoe het schoolvak Frans het best te bevorderen is, heeft ze niet als onderzoeksvraag gekozen. Het is dus aan de lezer om ter beantwoording van die vraag te kiezen uit de aanknopingspunten die Voogels studie wel degelijk biedt.

Toegankelijkheid

Daarom is het jammer dat de auteur het een breder, niet-academisch lezerspubliek niet op alle punten makkelijk maakt. Weliswaar hanteert ze een leesbare schrijfstijl, maar zeer lezersonvriendelijk is het uitbundig gebruik van eindnoten, statussymbool van academische schrijvers. De lezer die bezig is met de hoofdtekst weet niet of de noot alleen verwijst naar een vindplaats of naar een

Marjolijn Voogel. (2018). *Bon ton of boring? De ontwikkeling van het Frans in onderwijs en uitgeverij in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Isbn 978 90 8555 115 7, € 24,99, 314 blz.

belangrijke of interessante toevoeging of uitweiding, en moet telkens het leesproces onderbreken – of op een later moment de eindnoten scannen. Die beslaan in totaal 72 klein gedrukte pagina’s als vergaarbak voor de afgesneden rafelrandjes van de hoofdtekst.

Voogel gebruikt ook bronverwijzingen tussen haakjes in de lopende tekst – een goed alternatief omdat ze het leesproces weinig storen, maar wat is de zin ervan als er geen paginanummer vermeld wordt? De oorspronkelijke functie is controleerbaarheid: de auteur zuigt een bewering niet uit haar of zijn duim, ziehier waar welke andere auteur dit vastgesteld of geponeerd heeft. Maar controleren of de parafrase of interpretatie klopt, is zonder paginanummer meestal onbegonnen werk.

Bronverwijzingen zonder paginanummer kunnen verleiden tot onzorgvuldigheid. Voorbeeld op p. 127: ‘De invoering van de examens nieuwe stijl na de Mammoetwet zou het pleit hebben

beslecht van de grammatica-vertaalmethode ten gunste van de communicatieve methode van taal leren (Hulshof et al., 2015).’ Dat de door Voogel geformuleerde bewering ergens op de 468 pagina’s van de genoemde publicatie te vinden is, zou ik waarschijnlijk als feit accepteren als ik niet toevallig medeauteur van dat boek was en, nog toevalliger, schrijver van de tekstdelen over het vreemdetalenonderwijs voor en na de Mammoetwet. Ik citeer uit mijn eigen tekst: ‘Het effect van de nieuwe examenprogramma’s [van 1970] op de onderwijspraktijk liep eveneens uiteen. Conservatief ingestelde diehards onder de docenten konden op vrijwel dezelfde voet doorgaan met een eenzijdig op schriftelijk taalgebruik gericht vreemdetalenonderwijs volgens de grammatica-vertaalmethode’ (Hulshof, Kwakernaak & Wilhelm, 2015, p. 379). Verder meen ik in het betreffende hoofdstuk duidelijk beschreven te hebben hoe de Mammoetwet het Nederlandse vreemdetalenonderwijs wel in beweging bracht, maar hoe dat leidde tot een audiolinguale periode, die pas in de loop van de jaren tachtig afgelost werd door de communicatieve aanpak.

Gelukkig kloppen de meeste andere verwijzingen naar mij bekend werk beter. Jammer van kleine onnauwkeurigheden zoals de schrijfwijze van de achternaam van de onderwijsminister van 1939–1945, Gerrit Bolkestein, grootvader van Frits, die ook niet ‘Bolkenstein’ heet.

Maar het loont zeker de moeite om dit boek te raadplegen als rijke bron van informatie over de geschiedenis van het schoolvak Frans en de positie van Franstalige publicaties in de uitgeverij, tegen de achtergrond van de politieke en culturele rol van Frankrijk in de Nederlandse perceptie. Een welkome bijdrage aan de beschrijving van de eigentijdse onderwijsgeschiedenis. EK ■

LITERATUUR

Hulshof, H., Kwakernaak, E., & Wilhelm, F. (2015). *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland: Onderwijs in de moderne talen van 1500 tot heden*. Groningen: Passage.